

Gaurko estatutu-gaien eta estatutuen egoera

Gurutz Jauregi

Nik ezagutzen ditudan eta, ezagutuaz, aztertze-ko posibilitatea izan ditudan estatutu edo estatutu-gaien egoeraz mintzatzera behartua aurkitzen naiz. Honekin zera esan nahi dut: Entzun dudanez, badaude hortik zehar zenbait proiektu edo aurreproiektu ezagutzen ez ditudanak, eta ahaleginak egin baditut ere, ez dut lortu proiektu horien textua.

Aldez aurreko oharpen hau eginaz, ikus ditza-gun gaurregun azaltzen diren estatutu edo estatutu-gaiak. Hiru dira azken aldi honetan azaldu diren textuak: Otxoa de Barandikak *Garaia* aldizkarian argitara emana¹; Manu Escudero eta Javier Villanuevak idatzitako *La Autonomía del País Vasco desde el Pasado al Futuro* liburuan azaltzen dena²; eta azkenik «Kimu Berri» taldeak egin duen *Euskal Autonomi Estatutu Berrirako Aurreproiektua*³.

Hona hemen textu bakoitzaren azaleko aipamen labur bat.

Otxoa de Barandikaren proiektua

Otxoa de Barandikak, «Proyecto de Estatuto para Vasconia-Euskadi» izeneko bat ateratzen du, lehen esan dugunez, *Garaia* aldizkarian; baina textu honekin batera, beste bi textu argitaratzen

ditu, aldizkari horren ale berean: bata, «Estatuto para Guipúzcoa» delakoa, eta bestea, berriz, «Proyecto de Constitución Federal» izeneko.

Idazleak aitzinsolasean esaten digunez, bai Gipuzkoako Estatutuak, bai Euskadikoak, eta baita Estatu Federalaren Konstituzioak ere, ukaezinezko elkar erlazio koordinatu bat dute, menpetasun gabekoa, egitura federal baten barruan. Abiapuntu bezala, Estatu Unitarioa onhartzen du, eta oinharritzko hastapen honetatik federakuntzaren helburuak bilatzea, beharrezkoa ikusten du.

Hala ere, egileak esaten digunez, eta legean edo textuan besterik esaten ez bada, ahalmen osoak beheko erakundeetan egonen dira, eta goi mailako erakundeek izan behar duten boterea edo konpetentziak expresuki izendatu eta legatuak izan beharko dute.

Beste puntu aipagarri bat, hauxe da: Euskadiren ahalmen edo konpetentziak mugatzerakoan, historian zutik zirauten foruen eta azken aldi honetako lege errepresiboen bidatzerditan gelditzen da textu hau, egileak esaten digunez.

Textuaren mamia aztertu baino lehen, zera aipatu nahi nuke. Egilearen eritziz, Estatu Espainolaren barruko erregio guztiak, eskubide berdina ukan behar dute autonomia zabal bat lortzeko eta beren boterea eskuratzeko, gogo hori adierazten badute.

Mamiari dagokionez, Vasconia edo Euskadiri buruzko proiektuaz mintzatuko naiz soil-soilik, Gipuzkoa eta Estatu Federalarenak alde batetara utziaz.

Textua bederatzi ataletan banatua dago; lehenengoa atari gisa, bigarrena Euskal Errejiorearen botereetaz, hirugarrena hezkuntzaz, laugarrena lana, jabegoa, eta segurantza sozialaz, boskarrena ordenu publikoa, soldadutza eta defentsaz, seigarrena hazien-daz, zazpigarrena probintzien araudiaz, zortzigarrena Estatutuaren aldaketa edo erreformaz eta haren iraupenaren geraldiaz, bederatzigarrena azken erabaki bezala, eta azkenik bitarteko erabaki bat soil.

Teknik aldetik, zenbait akats ikusten dit textu honen barruan, eta horien artean inportanteenak, hauk lirake. Alde batetik, oso konkretuegia da, gehiegi zehazten ditu gai batzu, eta honela zurrunezi gelditzen da textua. Ene ustez, artikuluek askoz basikoagoak izan behar zuten, eta aztertzen diren gaiak, modu zabalago eta era funtsezko eta sakonagoan tratatu behar ziren.

Bestalde, eta honako hau litzateke akatsik nagusiena, ene

critiz, forma edo itzura aldetik, ez ditu behar bezala banatzen textuan azaltzen diren sail bereziak. Adibidez, textuaren lehenengo atala aztertuz, errazki egiazta dezakegu hau. Atal honen izenburua «Preámbulo» edo Ataria da; normalean, textu legal baten atarikoan zera, oinharritzko printzipio nagusi batzu aipatzen dira, agertzen den lege berri horren funtsa edo helburuak, eta gehienetan atarikoan azaltzen dena ez da erabaki lotzaile gisa jartzen, seinalagarri edo adierazgarri moduan baizik.

Ikertzen ari garen atariko honetan, zazpi artikulua sartzen dituen egileak. Horien artean, zazpigarrenak Euskal Errejioren konpetentziak eta ahalmenak markatzen ditu, hogeita hamaika apartadutan banatuak; eta, atal berean, konpetentzietatik aparte, bai ikurriñaz, eta bai euskararen eta gaztelaniaren ofizialkidetasunaz hitzegiten digu.

Bestalde, eta lehen esan dudanez, oso laboratua dago, gehiegi beharbada; eta horrek kalte handia egiten dio textuari, gisa honetako oinharri lege batek ukan behar zituen funtsezko arauak nahiko desfiguratuak gelditzen bait dira.

Javier Villanueva eta Manu Escuderoren projektua

Javier Villanueva eta Manu Escuderok egin duten lana, duela zenbait hilabete argitara duten liburu berri baten barnean agertzen da. Liburuaren izena, *La Autonomía del País Vasco desde el pasado al futuro*, eta guri interesatzen zaigun lanak, zortzigarren kapitulua osatzen du, «Un proyecto de alternativa para el futuro de Euskadi» izenburuarekin.

Otxoa de Barandikak eta Kimu Berrik egindakoen alderantziz, idazle hauek ez dute projektu konkretu bat landu. Nahiago izan dute zenbait ideia aztertu, eta oinharri orokor batzu azaldu gerorako alternatiba gisa. Bestalde, oso kontutan izan behar dugu, idazle hauek Espainiako Estatuaren egoera politiko konkretu baten barnean finkatzen dutela beren lana. Honela, Erreji-mena ostentzerakoan, eta «haustura demokratiko» baten bidez, normaleztapen prozesu bat hasiko litzateke une honetan bertan, bai Espainian, eta baita Euskadin ere.

Euskadik gaurregun planteatuak dituen problema eta arazoei bide jator bat eman nahi badiegu, hiru epe ezberdinetako prozesu bat behar beharrezkoa ikusten dute idazle hauek.

Lehenik, eta haustura demokratikoa lortuz, Euskadik behin-

-behineko Euskal Gobernu bat ukan beharko luke, Euskal Herrian lan egiten duten indar politiko demokratiko guztiek osatua, egitarau konkretu batekin. Behin-behineko gobernu honen eginkizunik nagusia, Euskadiren normaleztapena lortzea izanen litzateke alor guztietan: adibidez, hizkuntz alorrean, irakaskuntzan, hirigintzan, kutsaduran, lurraren espekulazioan, langintzan, sanital erakundeetan, eta abar.

Gobernu honek bere eginkizuna amaitzeko, Hauteskunde lege bat eman beharko luke eta, lege honen bidez, hauteskundeetara deitu Herri osoa, Batzarre Nagusi Eratzaile bat antolatzeko. Batzarre Nagusi hori eratzean, behin-behineko Gobernu horrek bere funtzioak utzi eginen lituzke.

Bigarren epean, Batzarre Nagusi Eratzailearen eginkizun lehenbiziko eta nagusia, Autonomi Estatutu berri bat eratzea izanen litzateke. Textu berri hau, referendum baten bidez Herriak onhartu ta gero, negoziatu egin beharko litzateke Estatu Zentralaren arduradunekin, Batzorde Parekide Bikoitz baten bidez, elkarrekiko akordio batetara ailegatuz. Akordio honetan baiez-taturiko textua izanen litzateke behin betiko Estatutua.

Idazle hauek proposatzen duten estatutuaren mamiari buruz, zera esanen nuke: gerra aurreko «Berjabetasun Araudia Euzkadirentzat», 1936. urtean onhartutakoaren, eta 1933.eko «Estatuto Plebiscitado» delakoaren bidatzerditan gelditzen da, ahalmen eta botereari dagokionez, ene eritziz behintzat. Projektu honen ardatz nagusia honetan datza: Arlorik gehienetan, Estatu Espainolaren mailako lege basiko batzu izanen lirarteke, eta lege hauk bete beharrekoak dira Estatu osoan. Adibidez, dirugintza, mugazaintza edo aduanak, irakaskuntza, legegintza soziala, banka eta arazo fiskalen plangintza, desjabeketak, nazionalkuntzak eta sozialgintzak, eta abar... Oinharritzko lege arrunt hauk onhartuaz, Euskal Gobernuak, Estatutuaren bidez, hobeagotu egin ditzake lege horik zenbait araudi osagarriren bitartez, eta hobekuntza hori, batez ere, Euskadirentzako autonomia zabal bat lortzeko bide egokia izanen litzateke.

Lehen aipatu dudanez, Villanueva eta Escuderok hirugarren epe bat jartzen dute, Euskadiren bere autoafirmatze prozesu horren bidean. Hirugarren epe hau, Euskadik autodeterminatze-ko eskubidea libreki erabiltzea eta bere etorkizuna erabakitzea izanen litzateke. Idazle hauek esaten digutenez, Herriak erabaki beharko luke eskubide erabiltze horren «noizkoa» eta «nola-koa». Hala ere, beren eritzi pertsonala aurreratzen digute, eta hauxe da: gure herriarentzat biderik jatorrena eta egokiena, Es-

painian dauden herri eta nazio guztiakin elkarturik, Estatu Federal bat antolatzea izanen litzateke.

Kimu Berriren Aurreprojektua

«Kimu Berri» taldeak, orain dela bi hilabete argitara du bere *Euskal Autonomi Estatutu Berrirako Aurreprojektua*. Textuaren sarrera edo aitzinsolas luze batetan esaten digutenez, egun Euskal Herriak planteatuak dituen premia biziei erantzuteko helburuak eta bideak jartzen lagundu nahirik sortzen da Textu hau aurreprojektu gisa, Euskal Herriko indar politiko eta erakunde sozial guztiak, azken finean herri osoak aztertuaz, dituen akatsak zuzendu eta proiektu baliotsu bat bilaka dadin.

Textu hau egiterakoan oso kontutan izan dituztela gerra aurreko testu guztiak, oharrazten digute egileek, eta sakonki aztertuak izan direla. Hala ere, bai Euskal Herrian, bai Espainian, eta baita mundu osoan ere, gertatu izan diren era guztietako aldakuntza sakonak ikusiaz, behar-beharrezkoa ikusten dute testu berri bat plazaratzea, gaurko egoerari eta zenbait arlotan eman diren aurrerabideei erantzun ahal izateko.

Kimu Berriren testua, aurrez aldeko oinharritzko definizio batzurekin hasten da. Definizio hauk erabaki lotzaile gisa jartzen dira textuan, eta estatutu-gaiaren lehen lau artikulua osatzen dituzte. Nire ustez, hauxe da, hain zuzen ere, testu honen atalik inportanteena, definizio hauetan sustraitzen bait da legegai horren mami guztia. Bereziki aipatu nahi nuke atal horretan agertzen den definizio pare bat. Adibidez, 1.º Artikuluak honelaxe dio:

«Euskaldun Herriak, gaur egun Araba, Bizkaia, Gipuzkoa, Nafarroa, Nafarroa Behera, Lapurdi eta Zuberoa izeneko herrialde historikoetan ezarriak, Nazio bat osatzen du. Nazional elkarte hau aurrerabide historiko berezi baten ordorioa da batetik, duen lurralde, hizkuntza, kultura, ekonomia, eta erakunde jatorretan nabaria, eta, bestetik, elkarrekin bizitzeko nahi iraunkorrean agerturiko nazional kontzientziaren adierazpenean ongi ageria».

Bestalde, 4.º artikulua hala dio:

«Euskal Herriak beste edozein herrik bezalaxe, libreki autodeterminatzeko ezin kenduzko eskubidea du eta, hortaz, bere politik egoera eta ekonomi, sozial, eta kultur aurrerabide libreki erabakitze erakundeak sortzea ere arazo eksklusibotzat dauka. Eskubide horretaz baliatzeko, ordea, epe luze bat, askatasun demokratikoez hornitua, behar da, berorren bidez, Herriak pairaturiko

desnazionalakuntzaren ondoren, bere nazional nortasuna osorik berreskura dezan».

Oinharrizko hastapen hauk finkatu ondoan, Estatutu honen helburu eta eremuak mugatzerakoan, hala ere, penintsulako lau herrialdeetara mugatzea beharrezkoa jotzen dute. Horregatik Estatutu honek, Hego Euskadiko lau herrialdeek Estatu Espainolarekin dituzten harremanak erregulatzen ditu, soil-soilik. Arrazoi honengatik, agertzen diguten textua, behin-behinekoa eta bide gisakoa da.

Konpetentzia edo ahalmenei dagokienez, aztertu ditudan beste biak baino askoz zabalagoa dela esan dezaket. Arlo honetan ere, alde aurretiko funts edo oinharrizko deklarapen batean finkatzen dituzte Euskal Estatuaren botereak. 27.º Artikuluak honela dio:

«Euskal Estatu Autonomoari, ondoren aipatzen diren gai guztietan, legeak egin, epaitu eta aginduak betertzeko botere gorenarekin, horregatik aurrerabide politiko, ekonomiko, kulturazko eta sozial propioaren premientatik beharrezko juzka ditzakeen beste gai batzuren erregelatzea ukatu gabe».

Alde horretatik, eta gerra aurreko Estatutuekin parekatzerakoan, 1931. urtean Lizarran onhartutakoarekin antzeratuko nukerik. Lehen esan dudanez, Euskal Estatutuak, era eksklusiboz, hartzen dituen ahalmenak oso zabalak dira testu honetan. Konpetentzia eksklusibo hauetatik aparte, botere koordinatu batzuetan adierazten ditu, eta baita, Estatu Zentralari legatzen dizkio zenbait konpetentzia.

Itxura teknikoaren aldetik, hizkuntzazko alorrean izan ezik, beste sail guztietan, Oinharrizko Lege baten gisara formulatua dago, gehiegizko xehetasunak baztertuaz. Bestalde, Estatuaren atal bakoitza nahiko garbi banatua dago, kapitulu bakoitzak gai konkretu eta intererlaziotuak biltzen bait ditu.

¹ OCHOA DE BARANDICA, «Proyecto de Estatuto para Vasconia-Euskadi», in: *Garaia* 30, 24-31 or.

² ESCUDERO, M. — VILLANUEVA, J., *La Autonomía del País Vasco desde el pasado al futuro*, Txertoa, Donostia.

³ KIMU BERRI, *Euskal Autonomi Estatutu Berrirako Aurreproiektua*, 1976.

SITUACION ACTUAL DE LOS ESTATUTOS Y DE LOS PROYECTOS DE ESTATUTO

Hay varios proyectos de Estatuto en marcha. Nosotros examinaremos tres que han conocido la luz pública.

Otxoa de Barandika analiza en la revista Garaia los Estatutos de Guipuzkoa, de Euskadi y del Estado Federal, los tres estrechamente coordinados, pero sin subordinaciones mutuas. Su proyecto queda a medio camino entre los históricos fueros y las leyes represivas de la última época. El texto se divide en nueve secciones. El trabajo es muy concreto, excesivamente detallado a veces. Un proyecto debe abordar el problema de una manera más amplia, fundamental y básica. Las secciones no están suficientemente diferenciadas.

M. Escudero y J. Villanueva han dedicado el octavo capítulo de su obra «La autonomía del País Vasco desde el pasado al futuro» a este problema: «Un proyecto de alternativa para el futuro de Euskadi». No es tanto un proyecto preciso y elaborado, sino el examen de algunas ideas y de algunas bases generales, con evidente incidencia del momento político del Estado español. Trazan en tres fases el itinerario a recorrer que va desde la ruptura democrática y el Gobierno provisional de Euskadi, pasando por el Nuevo Estatuto de Autonomía, el referendun y la negociación con el poder central hasta al autodeterminación de Euskadi y la constitución del Estado Federal con los demás pueblos y naciones de España. Referente a las competencias y poderes, este proyecto queda entre los Estatutos de 1933 y de 1936. La mayoría de ellos son del orden del Estado español, quedando para el Gobierno vasco algunas mejoras.

El tercero de los proyectos conocidos es en realidad un anteproyecto: «Un anteproyecto para el nuevo Estatuto vasco» del grupo ad hoc Kimu Berri. Es un ensayo de adaptación a la nueva situación de la realidad del País Vasco, tras el estudio de los textos de la anteguerra. Las definiciones más fundamentales están configuradas en cuatro artículos, donde se explicitan los principios. Concede muchos más poderes y competencias al Poder vasco que los otros dos proyectos. Puede parangonarse al Estatuto de Estella del 31. El Estado vasco gozaría de muchos poderes y derechos delegando algunos de ellos al Estado central.

ETAT ACTUEL DES STATUTS ET PROJETS DE STATUTS

Il y a plusieurs projets de Constitution en marche. Ici nous en examinerons seulement trois, les trois connus du public.

Otxoa de Barandika analyse dans la revue Garaia les Statuts de Guipuzkoa, d'Euskadi et de l'Etat Fédéral, tous les trois étroitement liés, mais non subordonnés l'un à l'autre. Son projet reste à mi-chemin entre les «fueros» historiques et les lois répressives de la dernière époque. Le texte est divisé en 9 sections. Il s'agit d'un travail très concret, parfois détaillé à l'excès. Nous pensons qu'un projet doit poser le problème d'une façon plus vaste, fondamentale et essentielle. Par ailleurs, les sections ne sont pas suffisamment différenciées.

M. Escudero et J. Villanueva ont écrit le huitième chapitre de leur ouvrage «L'autonomie du Pays Basque du passé au futur» sur ce problème: «Un projet d'alternative pour le futur de l'Euskadi». Il s'agit moins d'un projet précis et élaboré que de l'examen de certaines idées et de quelques

bases générales, avec une évidente incidence du moment politique de l'Etat espagnol. La route à parcourir aurait trois phases qui iraient de la rupture démocratique et du Gouvernement provisoire d'Euskadi, en passant par la Nouvelle Constitution d'Autonomie, le référendum et la négociation avec le Pouvoir central jusqu'à l'autodétermination d'Euskadi et la constitution de l'Etat Fédéral avec les autres peuples et nations d'Espagne. En ce qui concerne les compétences et pouvoirs, ce projet s'arrête entre les Statuts de 1933 et de 1936. La plupart de ces pouvoirs sont du ressort de l'Etat espagnol, ne laissant au Gouvernement Basque que quelques retouches et améliorations à apporter.

Le troisième de ces projets est en réalité un avant-projet: «Un avant-projet pour le nouveau Statut basque», élaboré par Kimu Berri. Il s'agit d'un essai de réadaptation à la nouvelle réalité du Pays Basque, qui vient après l'étude approfondie des textes d'avant-guerre. Les définitions et les principes les plus fondamentaux sont développés en quatre articles. Ce projet accorde beaucoup plus de pouvoirs et de compétences au Pouvoir basque que les deux autres. On peut le mettre en parallèle avec le Statut de Estella de 1931. L'Etat basque jouirait de beaucoup de pouvoirs et de droits et en déléguerait quelques-uns au Pouvoir central.